

Kohtunike eetikanõukogu arvamus kohtunike suhtlemise kohta meediaga

Eetikanõukogule saadetud pöördumises soovitakse saada hinnangut Eesti Päevalehes ja Eesti Ekspressis 8. ja 9. septembril 2020 ilmunud artiklites kohtunike poolt anonüümselt ajakirjanikule antud teabe, arvamuste ja hinnangute kohta, mis käsitlesid kohtusüsteemi siseelu ja kohtunike edutamise poliitikat. Nimetatud artiklites heidavad maakohtu kohtunikud Riigikohtu esimehele ette kohatud suhtlemisviisi, poliitilist mõjutatust, ametliku järelevalvemenetluse taotlemist, enda soosikute edutamist ringkonna- ja Riigikohtusse.

Küsimused, millele soovitakse eetikakoodeksist tulenevat tõlgendust, on järgmised:

1. Kas kohtunikul on kohane viia avalikkuse ette kohtusüsteemis toimunud sisearutlusi (kohtujuhtide nõupäeva materjalid, kohtunike koosolekul räägitu)?
2. Kas kohtunikel on kohane avaldada anonüümselt ajakirjanikule kohtusüsteemi puudutavaid kahtlusi ja faktidega katmata arutlusi?
3. Kas kohtunikel on eetiline esineda anonüümselt meedias kogu kohtumaja nimel?

I Asjakohased eetikanormid:

1. Kohtunik hoiab kohtunikukonna ausameelsuse ja sõltumatuse mainet.
6. Kohtunik väldib ebasündsust kõigis oma tegudes ja mõtteavaldustes. Olles üldsuse valvsa tähelepanu all, peab kohtunik aktsepteerima isiklikke piiranguid, mis tavakodanikule võivad koormavad tunduda. Eeskätt peab kohtunik käituma viisil, mis sobib kokku kohtunikuameti väärikusega.
19. Kohtunik ei vii avalikkuse ette vastasseisu kolleegidega ega muid kohtunikukonna siseasju.
31. Kohtunik käitub korrektset ja väljapeetult ning väldib tegevust, mis võib heita varju professionile ja õigusemõistmisele.
32. Kohtunik aitab kaasa kohtusüsteemi avatud suhtlemisele meedia ja avalikkusega. Kohtu tegevust ja otsuseid selgitatakse avalikkusele arusaadavalt ja esimesel võimalusel pärast vajaduse tekkimist. Meedia ja avalikkusega suhtlemisel ei kahjusta kohtunik kohtu mainet ega kohtunikuameti väärikust.

II Kohtuniku väljendusvabadusest

Kohtunikul on õigus väljendusvabadusele, mida kaitseb põhiseaduse § 44 ning EIÕK art 10. Euroopa Inimõiguste Kohus on väljendusvabaduse laienemist kohtunikele rõhutanud mitmes kohtuotsuses (EIKo 28.10.1999, Wille vs. Liechtenstein, p 41-42; 26.02.2009, Kudeshkina vs. Venemaa, p 80; 23.06.2016, Baka vs. Ungari, p 140). Väljendusvabadus ei ole piiramatult põhiõigus. Piirangud sõltuvad kõne iseloomust. Inimõiguste kohtu praktika kohaselt tuleb piiranguid tõlgendada kitsendavalt poliitilise kõne korral, aga ka sõnavõtte puhul avalikku huvi pakkuvates küsimustes, milleks võib olla ka kohtusüsteemi toimimine.

Kohtuniku väljendusvabadusele on seatud lisatingimused, mis ei seo tavakodanikku, kuid kohtuniku puhul tulenevad kohtuniku ametist. Kohtuniku väljendusvabadus on seotud kohtu usaldatavusega avalikkuse silmis. Sellest tulenevalt seob kohtunikku lojaalsuskohustus,

vaoshoitus ja diskreetsus nii kolleegide kui ka kohtute haldamisega tegelevate isikute suhtes, kui kohtunik kasutab oma väljendusvabadust (EIKo Kudeshkina vs. Venemaa, p 85–88; 23.06.2016, Baka vs. Ungari, p 164).

Ajakirjanikega suhtlemise osas on Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu oma arvamuses nr 3 (2002) kohtunike ametialase käitumise, eeskätt kutse-eesetika, sobimatu käitumise ja erapooletuse kohta märkinud, et kohtunikud peavad ajakirjandusega suheldes üles näitama ettevaatlikkust, hoidudes ära kasutamast isiklike suhteid ajakirjanikega (p 40). Konsultatiivnõukogu arvamus nr 7 (2005) lisab, et teavet, mida kohtud ajakirjandusele annavad, saab esitada läbipaistval ja diskrimineerimist välistaval moel (p 43). Lisaks neile juhiste reguleerivad kohtunike käitumist eetikakoodeksi nõuded, millest olulisemad on esitatud ülalpool.

III Eetikanõukogu selgitused

Eetikanõukogu märgib kõigepealt, et ta ei soovi ega saa anda hinnangut konkreetse kohtuniku käitumise vastavuse kohta kohtunike eetikakoodeksile, sest kohtunikud andsid teavet ajakirjanikule anonüümselt ning eetikanõukogule pole teada, kas kohtunikud olid ajakirjaniku ainsad allikad. Eetikanõukogu saab anda vaid selgitusi eetikakoodeksi normide kohaldamise kohta, lähtudes pöördumise küsimustest.

3.1. Eetikanõukogu alustab teisest ja kolmandast küsimusest: kas kohtunikul on eetiline anonüümselt ajakirjanduse vahendusel kritiseerida teist kohtunikku või kohtu juhti?

Eetikakoodeks ütleb sõnaselgelt, et 1) kohtunik ei vii avalikkuse ette vastasseisu kolleegidega ega muid kohtunikkonna siseasju (p 19) ning 2) kohtunik käitub korrektselt ja väljapeetult ning väldib tegevust, mis võib heita varju professionile ja õigusemõistmisele (p 31). Nendest ning eetikakoodeksi punktide 1, 6 ja 32 juhistest tuleneb:

1) Kohtunik võib osaleda avalikku huvi pakkuvates riigi kohtupoliitika aruteludes ning võtta ajakirjanduses sõna kohtusüsteemi toimimist käsitlevates küsimustes. Ta teeb seda oma nimega, mitte anonüümselt. Kohtunik peab sellegipoolest hindama, millises diskussioonis osaleda, ja võimalusel kontrollima enne avaldamist, et tema öeldu või käsitlus ei ole kontekstist välja rebitud või moonutatud. Kohtunike nimetamise ja edutamise põhimõtted on avalikku huvi pakkuv küsimus, mis võib olla argumenteeritud arutelu objektiks, kus võivad osaleda ka kohtunikud. Eetikareeglitega on aga vastuolus, kui kohtunik väljendab oma frustratsiooni konkreetsete nimetamiste kohta anonüümselt ajakirjanduses, väidab Riigikohtu esimehe olevat erapooliku ning heidab varju nimetatud või edutatud kohtunikele. Kohtunikul on piisavalt võimalusi (kohtunike ühing, kohtute üldkogu, isiklik pöördumine), et osutada võimalikele väärnähtustele kohtusüsteemis.

2) Kohtunikkonna siseasju ega vastasseisu kolleegiga ei vii kohtunik avalikkuse ette. Ajakirjanike pöördumisel teabe saamiseks peab kohtunik säilitama vaoshoituse ning hoiduma oma kolleegide halvustamisest. Anonüümselt teabe andmine võib olla õigustatud üksnes siis, kui kohtunik annab teada korrupsioonist. Kui kohtunik esitab fakte oma kolleegide kohta, siis peab ta olema kindel nende tõepärasuses. Lubamatu ja kohtunikule vääritu on keelepeks ja kuulujuttude levitamine nii anonüümselt kui oma nime all. Ajakirjandusse pöördumisel saab

eesmärgiks olla probleemi lahendamine, mitte aga emotsioonide üleskütmine. Kohtunik peab hoiduma ära kasutamast isiklike suhteid ajakirjanikega, et tõmmata tähelepanu kolleegi käitumisele või mõnele sündmusele. Kohtunik ei tohi unustada, et tema tegu või sõnad võivad mõjutada kohtu ning kohtusüsteemi usaldusväarsust.

3.2. Esimene küsimus käsitleb kohtusüsteemi sees toimunud nõupidamiste (mainitud on kohtujuhtide nõupäeva materjale) sisu ja materjalide lekitamist ajakirjandusse. Nendel nõupidamistel arutatakse üldjuhul kohtunikonna siseasju, mida eetikakoodeksi p 19 keelab viia avalikkuse ette. Kuid isegi kui arutatakse avalikku huvi pakkuvaid küsimusi, võib arutamisaasis küsimuste viimine ajakirjandusse olla avalikkust eksitav ning edasist arutelu pärssiv. Soovitav on koosoleku alguses kokku leppida, kas ja millises ulatuses võib teave koosolekul räägitust jõuda avalikkuse ette.